

Sjeverna Irska između rata i mira

Mirko Bilandžić (2005) Sjeverna Irska između rata i mira, Zagreb:
Golden marketing – Tehnička knjiga, 479 str.

U posljednje vrijeme na hrvatsko tržište knjiga stiglo je dosta knjiga koje se bave irskom poviješću ili razmatranjem „irskog problema“. Nakon što je objavljena „Povijest britanskih otoka“ Jeremyja Blacka, pojavila se „Povijest Irske“ – sinteza radova uglednih irskih povjesnika većinom s Trinity Collegea iz Dublina – koja tumači irsku prošlost iz mnogih povijesnih kutova i pravo je mjesto za svakoga tko želi ući nešto dublje u irsku problematiku. Ubrzo zatim pojavila se i ova knjiga, ali sada domaćeg autora, *Mirka Bilandžića*, koja je zapravo njegova doktorska disertacija obranjena na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, na kojemu je autor i asistent. Iako ova knjiga prvenstveno obrađuje one instrumente koje je vlada Velike Britanije upotrebljavala da riješi sjevernoirski „gordijski čvor“ od početka suvremenog sukoba, dakle „krvave nedjelje“ 1968. godine, nikako u njoj nisu zaobiđeni ni pravi uzroci tog sukoba koji sežu u daleku prošlost. Detaljni pregled, geneza i razvitak strategijskih instrumenata te institucija i političkih organizacija, geostrateških i sigurnosnih problema koje su djelovali i djeluju u sjevernoirskom sukobu čine ovu knjigu prvom domaćom cjelovitom studijom o „irskom problemu“.

Knjiga je, osim uvoda, podijeljena na osam poglavlja. U prvom poglavlju (*Opći podaci* 33-62) autor donosi uglavnom detaljne statističke podatke što se tiču narodnosnog, religijskog, politički–teritorijalnog ustroja te gospodarstva Irske, Sjeverne Irske te Ujedinjenog Kraljevstva. Tako prema popisu iz 2001. konstatira da u Sjevernoj Irskoj živi 53% protestanata, 43% katolika i 3% ostalih. Središnje političko pitanje u Sjevernoj Irskoj glasi: zadržavanje postojećeg statusa Sjeverne Irske unutar Ujedinjenog Kraljevstva ili stvaranje jedinstvene „Irske Republike“. Iako ima samo 5.8% površine Ujedinjenog Kraljevstva te samo 2.9% stanovništva od ukupnoga, Sjeverna Irska postala je neuralgična točka Ujedinjenog Kraljevstva.

U drugom poglavlju (*Pozadina sukoba u Irskoj* 65-101) ukratko je prikazana povijest Irske od naseljavanja keltskih plemena 400. godine prije Krista pa sve do osnutka Slobodne Države Irske 1922. godine. Ovo poglavlje nudi prikaz objašnjenja suvremenog sukoba u Sjevernoj Irskoj. Protestantska Engleska je u vrijeme kraljice Elizabete I. krajem 16. stoljeća, bojeći se da bi kontinentalni susjedi mogli iskoristiti katoličku Irsku kao stražnja vrata za napad na Englesku, provela tzv. politiku „plantation“ (kolonizacije) Irske, „čišteći“ domicilno irsko pučanstvo iz nekih područja zemlje, potom konfiskaciju imovine te naseljavanje „pouzdanim“ doseljenicima iz Škotske i Engleske (protestantima). Takva politika dovela je na području sjevernoirske pokrajine Ulster do stvaranja sasvim nove protestantske zajednice koja je, zahvaljujući posjedu zemlje, postala nova politička elita Irske. Protestanti sebe doživljavaju kao zajednicu koja ima zadatak civilizirati zemlju i osigurati je za potrebe britanske države. Katolicima nije bilo dopušteno obavljati javne poslove, glasovati, baviti se raznim profesijama ili kupovati zemlju. Zbog toga je u prvoj polovici XIX. stoljeća bio otvoren proces katoličke emancipacije pod vodstvom Daniela O’Connella koji je uspio vratiti katolicima osnovna prava, ali je pokret pao na pitanju irske samouprave. Vodstvo irskog pokreta preuzela je Irska parlamentarna stranka pod vodstvom Charlesa Stewarta Parnelle koji je namjeravao uspostaviti irsku državnu sa-

moupravu ustavnim/političkim putem. Iako je djelomično imala uspjeha (britanska je vlada tri put stavljala na dnevni red Donjeg doma pitanje irske samouprave), nije uspjela ostvariti svoj glavni cilj. Takvo odugovlačenje rješavanja irskog pitanja dovelo je do osnutka nekih ekstremnih organizacija (IRB – Irsko republikansko bratstvo, Sinn Fein), koje su naumile srušiti britansku vladavinu u Irskoj nasilnim putem. Dignuvši poznati uskršnji ustanak 1916. godine u Dublinu kada je 1500 irskih dobrovoljaca (kasnije IRA – Irska republikanska armija) zauzelo centar grada tokom Prvog svjetskog rata te njegovim brutalnim slomom, Sinn Fein je zadobio potporu katoličkih Iraca. Dobivši većinu glasova u Irskoj 1919. godine, Sinn Fein je odbio zauzeti svoja mjesta u Donjem domu britanskog parlamenta, već je u Dublinu osnovao vlastiti parlament na čelu s Eamonom de Valerom. U nemogućnosti da slome IRA-u britanska je vlada ponudila kompromis. Donesen je zakon o Slobodnoj Državi Irskoj i Sjevernoj Irskoj koja je trebala ostati dio Ujedinjenoga Kraljevstva, čime je irski otok zapravo podijeljen. Takvo je rješenje prihvaćeno 1921. godine u Irskom parlamentu nakon što je dio zastupnika–nacionalista napustio zasjedanje, čime je stvorena Slobodna Država Irska.

Treće poglavlje pod naslovom (*Početak suvremenog sukoba* 105-127) opisuje izgradnju nove države koja je pretrpjela dvogodišnji građanski rat, koji je odnio nekoliko tisuća života, jer se nacionalisti nisu pomirili s podjelom otoka. Preuzimanjem vlasti 1932. godine Eamon de Valera pokrenuo je ekonomski rat protiv Britanije kako bi se riješio ovisnosti o britanskom gospodarstvu koji je završio sporazumom 1938. godine u kojem su Britanci popustili jer su imali problema sa sve jačom nacističkom Njemačkom. Kroz Drugi je svjetski rat Irska bila neutralna. Tada se u Sjevernoj Irskoj provodi politika „ge-toizacije katolika“ kako bi ih se lakše kontroliralo, a koji su inače potpuno obespravljeni (nezaposlenost katolika je bila dvostruko veća nego u protestanata). Takav položaj katolika u Sjevernoj Irskoj dovodi do osnivanja pokreta za građanska prava koji od 1968. godine provodi protestne marševe katolika. Incident koji se dogodio 30. siječnja 1973. – „krvava nedjelja“ – kada su pripadnici britanske vojske ubili trinaestoro sudionika jednog takvog marša uzima se kao početak suvremenog sukoba u Sjevernoj Irskoj. Taj je „incident“ demaskirao ulogu britanske vojske u očima sjevernoirske katoličke zajednice koju je vlada iz Londona poslala da razdvoji zaraćene etničke frakcije. Istovremeno dolazi do podjele u vodstvu IRA-e na Službenu IRA-u koja je zagovarala politiku nenasilja i Privremenu IRA-u (*Provisional IRA – PIRA*) koja je zagovarala nasilne metode djelovanja. Od tada nasilje PIRA-e i protestantskih lojalista na ulicama Belfasta i mnogih sjevernoirskih gradova ne jenjava, pri čemu dolazi do stradanja mnogih civila.

U četvrtom poglavlju (*Karakteristike sukoba u Sjevernoj Irskoj* 131-164) autor pokazuje da bez obzira na različita shvaćanja sjevernoirskog sukoba, razina praktičnog promatranja dokazuje da je taj sukob ustvari rat koji je u razdoblju od kraja 1969. do kraja 2001. godine odnio 3.523 života uz 46.753 ranjenih. Nakon razmatranja religijskog, gospodarskog i psihološkog aspekta sukoba u Sjevernoj Irskoj autor donosi dominirajuće interpretacije sukoba unutar dviju suprotstavljenih zajednica. Dok unionisti (protestanti) problem vide u nepriznavanju prava katolika na samoopredjeljenje i u posezanju Republike Irske za njihovim teritorijem, nacionalisti (katolici) govore da Britanija snosi odgovornost za podjelu Irske i da su protestanti nanijeli razne nepravde katolicima te da je to razlog njihova zalaganja za ujedinjenjem otoka.

U poglavlju pod naslovom (*Osnove nacionalne sigurnosti Ujedinjenog Kraljevstva* 167-223) pruža se prikaz strukture vlasti i upravljanja sustavom nacionalne sigurnosti.

Posebno se prikazuje vojna komponenta u tom sustavu, zatim i obavještajna. Britanska Služba sigurnosti formirana je početkom 20. stoljeća, a zatim se grana na pojedine specijalizirane službe. Tako je središnja protuobavještajna služba MI-5 (*Military Intelligence*) zadužena za ostvarenje britanske nacionalne sigurnosti i direktno je odgovorna ministru unutarnjih poslova. Druga služba MI-6 odgovorna je za obavještajno djelovanje izvan britanskog otočja. Diljem svijeta postoje područni centri (*stations*) za određene države. Zatim postoji služba GCHQ koja je zadužena za prikupljanje strategijskih podataka kontrolom inozemnih komunikacija te zaštitom vlastitih. Kao dio Ministarstva obrane postoji DIS-obrambeni obavještajni stožer koji ima primarno analitičku ulogu. Treba naglasiti da svaki vid vojske ima svoju obavještajnu agenciju: pomorske snage imaju NI (*Naval Intelligence*), zračne snage AFI (*Air Force Intelligence*) itd. Što se tiče Sjeverne Irske, u njoj djeluje policija Sjeverne Irske i Irska kraljevska pukovnija, a njima se pridružuju razne lojalističke organizacije.

Poglavlje šesto (*Političke i oružane organizacije u Sjevernoj Irskoj i njihova organizacija 227-271*) donosi detaljnu razradu rada tih političkih i oružanih organizacija obje zajednice, njihove metode djelovanja, te genezu njihove povijesne uvjetovanosti. Poseban fenomen sjevernoirskog društva su parade koje, iako nenasilne manifestacije, u konačnici su posluže kao uvod u nasilje. One se organiziraju u ime prisjećanja na različite povijesne događaje čija je interpretacija jedan od temeljnih uzroka antagonizma između dviju zajednica. Slaveći svoje pobjede, sudionici marševa često prolaze kroz većinska naselja druge zajednice izazivajući provokacije. Glavna oružana snaga katolika je IRA-Irska republikanska armija koja je od osnutka glavna oružana snaga u borbi protiv britanske dominacije nad otokom. Nakon podjele oko budućih poteza 1970. godine, IRA se raspala na mirotvorni dio i PIRA-u, dio koji je nastavio s nasilnim aktivnostima. Što su politički uvjeti djelovanja u Sjevernoj Irskoj postajali složeniji i što su sve više dolazila u pitanje sredstva (politička ili vojna) koja će dovesti do cilja, PIRA je doživljavala sve veća raslojavanja, pa se od nje odvojila „Prava“ PIRA a kasnije i IRA „Kontinuiteta“ koje kasnije i same doživljavaju raskole. U svom terorističkom djelovanju PIRA koristi tzv. sustav ćelija (*cell system*) u kojemu su manje operativne jedinice (5-8 pripadnika) specijalizirane za izvođenje raznih zadataka. Na čelu organizacije nalazi se Vojno Vijeće koje diktira političke smjernice organizacije i buduće poteze. Glavnu snagu lojalista (protestanata) čine Ulsterski obrambeni savez (*UDA Ulster Defence Association*) koji ne prihvaćajući bilo kakvu reformu (bilo iz Londona ili Belfasta) pridonosi slabljenju dominacije protestanata u Sjevernoj Irskoj. U bezobzirnom sektaškom nasilju od UDA-a stradali su brojni katolici, pa su početkom 1990. godine lojalističke organizacije ubile više ljudi nego republikanski teroristi. Osim njih, postoje i Ulsterski dobrovoljci-UVF i Komandosi crvene ruke koji, bez obzira na neznatnost, ne zaostaju po brutalnosti za UDA-om.

U zadnjem poglavlju (*Instrumenti vlade Ujedinjenog Kraljevstva u rješavanju suvremenog sjevernoirskog sukoba 275-407*) pokazuju se svi oni mehanizmi i sredstva koje je britanska vlada u tridesetogodišnjem periodu primjenjivala da bi smirila stanje u Sjevernoj Irskoj. Te inicijative prolazile su kroz razne evolucije, među kojima su korištenje brutalnih metoda vlasti prema republikanskim a ponekad i lojalističkim (ako se nisu uklapali u generalnu političku liniju vlade) organizacijama do pozivanja na pregovore i sjedanja za stol sa istim tim organizacijama. Jedan od tih poteza je i tajni program „pucaj da ubiješ“ koji je rezultirao serijom protuzakonitih likvidacija RUC-a Kraljevskog Ulsterskog redarstva krajem 1982. godine i koji se nije pokazao uspješnim. Početkom 1990. godine

vlada je primijenila uporabu „svjedoka pokajnika“ u sudskim procesima kako bi zadala moralni udar terorističkim organizacijama. Iako je pokazao dobre rezultate, na pritisak domaće i inozemne javnosti vlada je odustala od toga poteza. Nakon mnogih početaka pregovora i odustajanja, mirovni je sporazum s mrtve točke pokrenuo američki pritisak pod administracijom Billa Clintona (američki kapital je 80-tih istisnuo britanski s prvog mjesta u Irskoj). Tako je došlo do sporazuma na Veliki petak 1998. godine na kojemu je odlučeno da će odluku o budućem ustavnom položaju Sjeverne Irske donijeti demokratskim putem većina tamošnjeg stanovništva, a Republika Irska će se odreći teritorijalnih pretenzija prema Sjevernoj Irskoj. Sporazum je predviđao i da unionisti odustanu od modela „vladavine većine“ koji je prevladavao od 1921. do 1972. godine. Međutim sporazum je također omogućio unionistima da Sjeverna Irska ostane dio Ujedinjenog Kraljevstva sve dok to želi većina sjevernoirskog stanovništva. Prekid vatre je postignut, a krenuo je i proces razoružavanje republikanaca i lojalista.

U zaključku (409-421) rezimira se „irsko pitanje“ u njegovu dugom trajanju i konstatira da je taj sukob nerješiv ukoliko njegovi akteri ostanu na izvornim, dijametralno suprotnim polazištima i ciljevima. Početkom 21. stoljeća mir je u Sjevernoj Irskoj postao stvarnost.

Željko KARAULA

Colloquia Maruliana

Colloquia Marvliana XIII/2005, Split: Književni krug Split – Marulianum, 364 str.

Godišnjak *Colloquia Marvliana* objavljuje znanstvene priloge o Marku Maruliću te recenzije, prikaze i osvrtne na djela koja se bave Marulićem. U časopisu se uglavnom tiskaju tekstovi sa znanstvenog skupa koji se u sklopu Marulićevih dana održava svake godine krajem travnja u Splitu, ali se primaju i drugi vrijedni prilozi. U sklopu prošlogodišnjih Marulićevih dana (Split, 20-23. travnja 2005.) predstavljen je četrnaesti broj časopisa.

Prvi u nizu tekstova u ovom broju, povjesničarima možda i najzanimljiviji, rad je **Luje Margetića** „*Marulićeva oporuka*“ (5-23). U uvodnoj studiji autor ističe kako je oporuka značajan dokument splitske, dalmatinske i uopće hrvatske kulturne, gospodarske i pravne povijesti. Na temelju dvaju rukopisa oporuke, zadarskog i zagrebačkog, autor analizira dijelove oporuke te daje njezino detaljno pravno-povijesno tumačenje. Slijedi tekst Marulićeve oporuke (25-71) koju je Margetić priredio i preveo, što je ujedno i njezin prvi prijevod na hrvatski jezik. Oporuka sadrži i opsežan popis Marulićevih knjiga (*Repertorium librorum*), a pridodan joj je i popis knjiga (*Inventarium librorum*) koji su sastavili izvršitelji oporuke odmah nakon njegove smrti. *Repertorium* i *Inventarium* priredio je i preveo **Bratislav Lučin**.

Slijedi niz od pet tekstova koji su tematski vezani uz Marulićevu *Davidijadu*. Tako **Gorana Stepanić** piše o ulozi pripovjedača u Marulićevu spjevu u tekstu „*Muke kršćanskoga pripovjedača: Strategije pripovijedanja u Davidijadi*“ (73-82).

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

38

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a bold, sans-serif font, followed by the word 'press' in a smaller, lowercase, sans-serif font. The 'FF' is stylized with a horizontal line through the middle of the letters.

ZAGREB 2006.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 38

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2006. godine

Naklada

400 primjeraka